

УДК 355.6:658.7:351.74/.76

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.50>

Т. С. Яровой

доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри національної безпеки, менеджменту
та публічного адміністрування
Чернігівського інституту Інформації, бізнесу і права ЗВО
«Міжнародний Науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»
ORCID ID: 0000-0002-7266-3829

Г. В. Кириченко

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри національної безпеки, менеджменту
та публічного адміністрування
Чернігівського інституту Інформації, бізнесу і права ЗВО
«Міжнародний Науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»
ORCID ID: 0000-0003-1067-8758

КЛАСИФІКАЦІЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ, В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА ЇХ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено аналізу проблематики тлумачення та класифікації кризових ситуацій, в контексті державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України. Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів засвідчує актуальність проблеми дослідження і окреслити найбільш розповсюджені погляди на класифікацію кризових ситуацій.

В ході дослідження узагальнено підходи вітчизняних науковців до кризових ситуацій у різних галузях суспільних відносин, з огляду на ті чи інші критерії класифікації. Наголошено на тому, що більшість кризових ситуацій в галузі національної безпеки в цілому та стосовно матеріально-технічного забезпечення сил безпеки зокрема, обумовлені не веденням бойових дій на території України, а мають більш давнє й розгалужене походження.

На підставі узагальнення існуючих у національному правовому полі та у науковому середовищі підходів до виокремлення критеріїв кризових ситуацій, запропоновано виокремлювати такі кризові категорії у контексті діяльності сил безпеки та їх матеріально-технічного забезпечення, як: внутрішні й зовнішні; тимчасові й постійні; прогнозовані й спонтанні. Серед ключових кризових підгалузей галузі національної безпеки можна виокремити такі як: науково-конструкторські розробки техніки й обладнання; матеріально-технічне постачання; перевезення; відновлення озброєння і техніки; польового обслуговування; інженерне забезпечення; наслідки поранень та ушкоджень РХБ-зброєю; кадрова; психічного здоров'я особового складу та цивільного населення; фінансового забезпечення особового складу сил безпеки тощо.

Подальшої уваги дослідників заслуговує проблема попередження кризових ситуацій, які загрожують безпеці України, шляхом своєчасного ефективного моніторингу їх виникнення й розвитку.

Ключові слова: держава, державне управління, механізми державного управління, публічне адміністрування, теоретико-методологічні підходи, сили безпеки, система технічного забезпечення, кризові ситуації, класифікація кризових ситуацій.

Обґрунтування актуальності обраної теми дослідження. Реалізація національної безпеки України, в умовах повномасштабного вторгнення ворожих сил,

вимагає не лише консолідації суспільства й державних інститутів, орієнтованої на протидію загрозам, але й формування цілісного уявлення про природу й характер таких загроз.

Ведення бойових дій на території ряду областей, завдання ворогом ракетно-бомбових ударів по об'єктам як військової так і цивільної інфраструктури, має наслідки як для боєздатності Збройних сил України, так і для діяльності сил безпеки та їх матеріально-технічного забезпечення. Однак, вважати, що кризові ситуації в окреслених сферах виникли лише з початком повномасштабного вторгнення, було б аж надто наївно. Адже сучасній науці кризового менеджменту відома широка палітра кризових ситуацій, яка підлягає аналізу й класифікації.

Зазначене обумовлює надзвичайну актуальність дослідження проблематики класифікації кризових ситуацій, в контексті державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблематику природи та специфіки кризових ситуацій, їх класифікації, зокрема і в контексті національної безпеки, вже досліджували у своїх працях численні вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: Дж. Майерс (Meyers) Дж. Холуша (Holusha), С. Буз (S. Booth), Т. П. Гудзь, О. Г. Денисюк, О. Ю. Дерев'янку, В. В. Єлманов, О. Г. Комісаров, Л. О. Лігоненко, Н. В. Ляшенко, І. Є. Морозов, О. В. Минько І. Ф. Ролін, Г. П. Ситник, О. Л. Хитра, З. Є. Шершньова, О. В. Ярошенко та ін.

Проте, висока динаміка суспільних процесів, обумовлена, в тому числі, війною в Україні, вимагає формування комплексного підходу до класифікації кризових ситуацій в контексті державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

Метою дослідження виступає узагальнення підходів до класифікації кризових ситуацій, в контексті державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

Основний зміст дослідження. Буденність розуміння дефініцій «криза» та «кризове явище» почасти вводить в оману не лише пересічних громадян, але й управлінців та науковців. Кризою часто називають будь-яку неприємну ситуацію, що викликає деяке зміщення акцентів та створює додаткові незручності для

вивчення кризових явищ із застосуванням наукового підходу.

Повертаючись до тлумачення понять «криза» та «кризове явище», варто зазначити, що Вебстерський словник наводить відразу кілька тлумачень кризи, зводячи їх, в цілому, до таких як: вирішальний момент; переломний момент на краще або гірше; ситуація, яка досягла критичної фази [1]. І у випадку з кризовими явищами у галузі національної безпеки, прийнятними можна вважати кожне з наведених визначень.

Натомість, кризовою ситуацією, (відповідно до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України») вважається «...крайнє загострення протиріч, гостра дестабілізація становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні» [2]. Настільки широке визначення дійсно дає підстави віднести до кризових ситуацій будь-які проблеми національного рівня. Водночас, законотворець не надає нам переліку категорій кризових ситуацій, що обумовлює потребу їх визначення в ході наукового дослідження.

Більшість дослідників класифікують кризові явища з огляду на фактори їх виникнення, середовище, масштаб тощо. Так, зокрема, з огляду на фактори виникнення та залежно від часу дії виокремлюють постійні й тимчасові кризи; залежно від наслідків – загальні, специфічні, індивідуальні; залежно від причини виникнення – об'єктивні, суб'єктивні й природні. Залежно від середовища виокремлюють внутрішні й зовнішні кризи [3; 4]. Зазначені підходи почасти використовують саме в кризовому менеджменті підприємств. Однак, вони є цілком прийнятними для застосування в рамках дослідження кризових ситуацій в галузі національної безпеки. Адже на відміну від наших держав-партнерів, де дослідженню криз та протидії їм десятиліттями присвячувалося чимало уваги, вітчизняне наукове поле антикризового менеджменту в галузі національної безпеки перебуває у процесі становлення.

Проблематика відповідності вітчизняних підходів до тлумачення кризових явищ у галузі національної безпеки, обумовлена ще й герменевтичним бар'єром. В ході адаптації вітчизняних концепцій

до стандартів НАТО, виникає чимало проблем неоднозначного або неповноцінного тлумачення дефініцій. На складності підібрати українські терміни, які будуть повністю адекватними перекладами наголошують і вітчизняні дослідники І.Ф. Ролін, І.Є. Морозов, О.В. Минько. Зокрема, якщо йдеться про термін «Logistics», то фактично йдеться про комплекс загальнодержавних заходів, які, у вітчизняних нормативно-правових актах визначаються як «формування національних оборонних спроможностей» і включають функції оборонно-промислового комплексу, систем мобілізаційної підготовки і мобілізації, транспортної системи країни тощо [5].

При цьому, варто зауважити, що саме з функцій забезпечення бойових дій на оперативному й тактичному рівнях, можна виокремити кризи, класифіковані за відповідними категоріями: матеріально-технічного постачання; перевезення; відновлення озброєння і техніки; польового обслуговування; інженерного забезпечення; наслідків поранень та ушкоджень РХБ-зброєю; кадрову; психічного здоров'я особового складу та цивільного населення [6; 7; 8]. Звісно, наведений перелік категорій, в рамках яких можуть відбуватися кризові явища, не є вичерпним. Адже уваги заслуговує деталізація практично кожної з них.

Так, до прикладу, якщо зосередитись на проблемі матеріально-технічного постачання (про кризу в контексті якої ведуть мову всі політики та військові командири з початку повномасштабного вторгнення), то виявиться, що вітчизняний законодавець окреслює широке коло робіт оборонного призначення:

- фундаментальні наукові, прикладні дослідження та експериментальні розробки для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони;

- науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи або їх окремі етапи із розроблення, виробництва, використання, підтримки, вилучення товарів оборонного призначення та спеціальної техніки, розроблення спеціальних технологій, матеріалів та стандартів;

- будівництво, капітальний ремонт, реконструкція об'єктів і споруд оборонного та спеціального призначення;

- створення нових та модернізація, ремонт, реконструкція, розширення та

переобладнання існуючих виробничих потужностей для виготовлення товарів оборонного призначення;

- роботи, необхідні для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони [9].

Навіть поверхневий аналіз кожної з наведених складових робіт оборонного призначення дає можливість не лише зафіксувати наявні, але й прогнозувати можливі кризові явища у відповідній галузі.

«Фундаментальні наукові, прикладні дослідження та експериментальні розробки для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони» [9] вимагають формування потужної наукової школи, із залученням дослідників з країн-партнерів, що своєю чергою потребує суттєвого фінансування, правового регулювання та реалізації на практиці, а не шляхом проведення кількох круглих столів.

Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи або їх окремі етапи із розроблення, виробництва, використання, підтримки, вилучення товарів оборонного призначення та спеціальної техніки, розроблення спеціальних технологій, матеріалів та стандартів [9] для України взагалі є стабільно кризовою галуззю.

Дослідження ролі науково-дослідних та конструкторських розробок у розвинених країнах світу демонструють потребу не лише колосальних обсягів фінансування (до прикладу, науково-дослідні та конструкторські роботи для літака Lockheed Martin F-22 Raptor були оцінені приблизно в 67,3 мільярда доларів США [10], тоді як для найсучаснішого літака цей показник перевищив 400 мільярдів доларів США [11]) але й організаційних заходів. І якщо проблема фінансування вирішується (к тому числі) проведенням спільних розробок (так, зокрема, програму розробки уніфікованої моделі винищувача-бомбардувальника для країн НАТО F-35 фінансували спільно США, Велика Британія, Італія, Нідерланди, Канада, Туреччина, Австралія, Норвегія і Данія) то в організаційному плані досягнути високої ефективності науково-технічних і конструкторських робіт в умовах невпинного реформування вітчизняної освітньо-наукової галузі видається доволі проблемним.

Така ж галузь як створення нових та модернізація, ремонт, реконструкція, розширення та переобладнання існуючих виробничих потужностей для виготов-

лення товарів оборонного призначення [9], є вкрай актуальною саме в умовах гарячої фази війни. Та водночас, саме в таких умовах вона є повністю кризовою, адже по-перше, ворог невпинно завдає ракетно-бомбових ударів по об'єктах виробничої та ремонтної інфраструктури, а по-друге, дається в знаки дефіцит не лише фінансів та обладнання (з цим якраз можуть допомогти союзники), але й передовсім – фахових кадрів, здатних проводити ремонтні та модернізаційні роботи як у глибокому тилу, так і неподалік від лінії фронту. Своєю чергою, криза логістики бойової техніки тягне за собою збільшення навантаження на транспортне сполучення, протиповітряну оборону, кадрове забезпечення. І, звісно ж, безпосередньо негативно позначається на боєздатності підрозділів ЗСУ.

Як не парадоксально, але ще однією вагомою проблемою можна вважати експортну спрямованість вітчизняного оборонно-промислового комплексу. Як доволі слушно зазначає з цього приводу В. В. Єманов, така спрямованість неминуче віддаляла вітчизняний оборонно-промисловий комплекс від дійсних потреб сил безпеки і оборони України. Як наслідок – навіть у тих галузях озброєння, де Україна міцно утримує передові позиції на світовому ринку, не завжди вдається в стислі терміни модернізувати конкретну військову техніку для безпосереднього застосування у силах безпеки і оборони України, а також збільшити обсяги її поставок [12]. В цьому контексті доречно було б згадати і сумнозвісний «кольчужний скандал» стосовно постачання комплексів РЕБ підсанкційному Іраку, й історію найсучаснішої вітчизняної бронетехніки, такої як БМ «Оплот», який вдалося закупити Королівській армії Таїланду, але чомусь не вдалося закупити для потреб Збройних сил України [13; 14]. Численні факти свідчать на користь того, що для керівництва вітчизняного оборонно-промислового комплексу прибутки від експортування військової техніки і спорядження були вищим пріоритетом, аніж оснащення Збройних сил України.

Не менш вагомим кризовим фактором є систематичне зниження обороноздатності України, яке привернуло увагу політичного керівництва лише після ворожої агресії 2014 року [15]. Однак це питання заслуговує окремої уваги дослідників і не може бути деталізовано в короткому викладі.

Відтак, навіть в межах стислого огляду можна виокремити такі категорії кризових

ситуацій в галузі діяльності сил безпеки та їх матеріально-технічного забезпечення як: внутрішні й зовнішні; тимчасові й постійні; прогнозовані й спонтанні. Серед ключових кризових підгалузей галузі національної безпеки можна виокремити такі як: деталізація матеріально-технічного постачання; перевезення; відновлення озброєння і техніки; польового обслуговування; інженерне забезпечення; наслідки поранень та ушкоджень РХБ-зброєю; кадрова; психічного здоров'я особового складу та цивільного населення; фінансового забезпечення особового складу сил безпеки тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проблематика кризових явищ у галузі національної безпеки в умовах війни, привертає дедалі більше уваги не лише до природи кризи, але й до нагальності розуміння специфіки різних кризових ситуацій. Узагальнення існуючих у національному правовому полі та у науковому середовищі підходів до виокремлення критеріїв кризових ситуацій, дозволяє виокремити такі кризові категорії у контексті діяльності сил безпеки та їх матеріально-технічного забезпечення, як: внутрішні й зовнішні; тимчасові й постійні; прогнозовані й спонтанні. Серед ключових кризових підгалузей галузі національної безпеки можна виокремити такі як: науково-конструкторські розробки техніки й обладнання; матеріально-технічне постачання; перевезення; відновлення озброєння і техніки; польового обслуговування; інженерне забезпечення; наслідки поранень та ушкоджень РХБ-зброєю; кадрова; психічного здоров'я особового складу та цивільного населення; фінансового забезпечення особового складу сил безпеки тощо.

Окремої уваги дослідників як у галузі безпеки так і у галузі державного управління в цілому, заслуговує проблематика попередження кризових ситуацій, які загрожують безпеці України, шляхом своєчасного ефективного моніторингу їх виникнення й розвитку.

Список використаних джерел:

1. Crisis. *Merriam-Webster dictionary*. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/crisis#:~:text=%3A%20an%20unstable%20or%20crucial%20time,a%20decisive%20change%20is%20impending>
2. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998

- № 183/98-ВР Офіційний Веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Чевганова В. Я. Узагальнююча класифікація криз, що загрожують діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 6. С. 43–48.
 4. Скібіцький, О.М. Антикризовий менеджмент: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 568 с.
 5. Ролін І. Ф. Зміст основних термінів у сфері логістичного забезпечення військових формувань / І. Ф. Ролін, І. Є. Морозов, О. В. Минько // *Системи озброєння і військова техніка*. 2017. № 1. С. 61-64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soivt_2017_1_12
 6. Joint Logistics (JP 4-0) [Електронний ресурс]. URL : http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/dod/joint/jp4_0_2008.pdf.
 7. Sustainment (FM 4-0) [Електронний ресурс]. URL : http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/4-0/fm4-0_2009.pdf
 8. The NATO Handbook [Електронний ресурс]. URL : <http://www.freeinfosociety.com/media/pdf/3123.pdf>.
 9. Про оборонні закупівлі: Закон України від 17.07.2020 № 808-ІХ. Офіційний Веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>
 10. FY 2009 Budget Estimates, *U.S. Air Force*, February 2008. Retrieved 23 July 2009. p. 1-13.
 11. Capaccio, Anthony (10 July 2017). «F-35 Program Costs Jump to \$406.5 Billion in Latest Estimate». *Bloomberg*.
 12. Єманов В. В. Вклад оборонно-промислового комплексу України у формування державної безпеки. *Честь і Закон*, 2022. № 83, Т 4. С. 87-95. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2022/4/83/272297>
 13. Markiyani Malsky. Політичні передумови та міжнародний контекст Українських революцій. Markiyani Malsky, Igor Izhnin. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2019. № 46. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vir.2019.46.0.10358>
 14. Дванадцять років тому на озброєння прийнято БМ «Оплот». *Ukrainian Military Pages*. 29 травня 2021 р. URL : <https://www.ukrmilitary.com/2021/05/oplot-.html>
 15. Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо фактів розкрадання в Збройних Силах України та підризу обороноздатності держави у період з 2004 по 2017 роки: Проект Постанови Верховної Ради України від 06.06.2019р. № 10374 (Статус: Одержаний ВР України) Веб-портал «Ліга-Закон» [Електронний ресурс]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/DH80600A?an=2>

Yarovoi T., Kyrychenko G. Classification of crisis situations in the context of the activities of the security forces of Ukraine and their maintenance support: the state-administrative aspect

The article is devoted to the analysis of the problems of interpretation and classification of crisis situations, in the context of state management of the system of technical support of the security forces of Ukraine. The analysis of research by domestic and foreign authors proves the relevance of the research problem and outlines the most widespread views on the classification of crisis situations.

In the course of the study, the approaches of domestic scientists to crisis situations in various fields of social relations were summarized, taking into account certain classification criteria. It was emphasized that the majority of crisis situations in the field of national security in general and in relation to the material and technical support of the security forces in particular are not caused by the conduct of hostilities on the territory of Ukraine, but have a more ancient and extensive origin.

On the basis of the generalization of existing in the national legal field and in the scientific environment approaches to distinguishing the criteria of crisis situations, it is proposed to distinguish such crisis categories in the context of the activities of the security forces and their material and technical support, as: internal and external; temporary and permanent; predicted and spontaneous. Among the key crisis sub-sectors of the national security industry, the following can be singled out: research and development of technology and equipment; material and technical supply; transportation; restoration of weapons and equipment; field service; engineering support; the consequences of injuries and damage by RHC-weapons; personnel; mental health of personnel and the civilian population; financial support of the personnel of the security forces, etc.

The problem of preventing crisis situations that threaten the security of Ukraine by timely and effective monitoring of their occurrence and development deserves further attention of researchers.

Key words: state, governance, mechanisms of state administration, public administration, theoretical and methodological approaches, security forces, technical support system, crisis situations, classification of crisis situations.